

С. М. Пазиніч

**ФІЛОСОФІЯ ДУХОВНО-ЦІННІСНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ РОЗВИТКУ
ОСОБИСТОСТІ – ОСНОВА СОЦІАЛЬНО
ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ**

*У кожній окремо узятій людині є вибір.
Чи є реальний вибір у всього людства?*

Постановка проблеми та її актуальність. Зростання інтересу до проблем духовно-ціннісної орієнтації особистості значною мірою зумовлене тими визначальними змінами, які переживають суспільство і системи його управління. Невипадково, що актуальності набуває формування нового підходу до аналізу сучасних проблем в умовах глобалізаційних відносин. Духовно-естетичним і моральним проблемам присвячено чимало робіт, що свідчить не тільки про інтерес дослідників до них, а й про безумовну їх актуальність у вирішенні складних питань сьогодення.

Це дає вагомі підстави вважати, що без глибокої філософської рефлексії духовно-естетичних і моральних проблем неможливо чітко визначити нові стратегічні цілі, які б максимальною мірою мали відповідати потребам новітньої економічної цивілізації і перспективам її всебічного розвитку.

Слід зазначити, що сьогодні не існує єдиного підходу до розуміння цієї проблеми. Результати дослідження окремих її аспектів містять роботи В.П. Андрущенко, В.М. Бабаєва, В.В. Ільїна, С.О. Заветного, В.Г. Кременя, В.О. Лозового, М.І. Михальченка, О.С. Пономарьова, О.Г. Романовського, Л.Л. Товажнянського, А.О. Ручки та інших. А цілісний аналіз видається вкрай необхідним у зв'язку з реаліями українського суспільства, соціальними умовами і потребами його модернізації. Можна стверджувати, що сьогодні відбувається активний процес становлення і творчого розвитку філософського аспекту зазначеної проблеми.

У той же час поза межами досліджень залишаються *невирішеними такі питання*: структура і динамізм процесу системного пізнання проблеми, роль і місце духовно-морального спрямування як окремих складників у системі управління суспільним розвитком.

Мета статті полягає у з'ясуванні сутності самого феномену духовно-морального орієнтування розвитку особистості в гармонійному його поєднанні з нагальними проблемами сучасного управління, оскільки саме від філософського розуміння цієї проблеми багато в чому залежить сталий розвиток нашого суспільства і, за великим рахунком, цивілізації в цілому.

Виклад основного матеріалу. В умовах поглиблених зрушень у житті цивілізації і потужних змін у соціокультурному житті, а в душі кожної людини виникають коливання з приводу вибору нових адаптаційних орієнтирів, етично-духовні ідеали східнослов'янської культури мають, як ніколи раніше, неперевершене значення в саморозвитку особистості.

Сьогодні культура постмодерну піддала всі традиційні теоретико-пізнавальні, етичні, політичні уявлення критичній реконструкції. Більше того, негативне і навіть певною мірою брутально зневажливе ставлення до традицій стало нормою для культури постмодерну. Свідоцтвом є те, що створювана сторіччями гуманістична і раціоналістична культура з позицій постмодерністів раптом стала непотрібною, штучно незапитаною. Одвічні людські цінності, на думку реформаторів, перестали бути орієнтиром для особи, і виникла необхідність їх переоцінки і трансформації, заміни на "суперсучасні".

Якщо це так, то людина постмодерну втрачає інтерес до цілей не тільки піднесених, а навіть і до менш скромних у своїй повсякденності. Втрачається віра в існування якихось загальних моральних принципів і законів, довіра до владних структур, більш того, інколи втрачається довіра навіть до самого людського розуму. Стає незрозумілим, у чому істина і де обман. Сама категорія істини, якою колись пишався здоровий людський глузд, розчиняється, втрачає свій первісний, ціннісний сенс.

Наше сьогодення все чіткіше виявляється в зіставленні бажаного і дійсного. Незузгодженість дій індивіда і суспільства є підвалиною численних суперечностей сфери духовності. З особливою гостротою ці розбіжності виявляються в умовах кволої соціальної незавершеності, етико-морального “міжбуття”, у пограничній ситуації моралі і совісті, трансформації звичного устрою життя в абсолютно нові форми соціального і особистого буття. У звичних, “спокійних” соціальних умовах людська поведінка більш-менш адекватна засвоєним нормам моралі, особистим переконанням та ідеалам. А за умов кризи духовних цінностей втрачаються колишні етичні імперативи і, як наслідок, поведінка людини стає непередбачуваною. Ця загроза все виразніше виявляється сьогодні, коли активно пропагуються ідеї глобалізації і уніфікації культури, відбувається переоцінка традиційних цінностей, квінтесенція яких ставиться під сумнів, нав’язуються нові істини й ідеали.

Як забезпечити стійкість світоглядних позицій і не уярмити себе? Як не потрапити на дорогу до хаосу, знайти опору відчуттям в їх етико-етнічному розвитку? Як сублімувати думки й відчуття та не виявити покірність нескінченній спокусі легкого життя без будь-якої моральної відповідальності, без напруження душевних сил? Невипадково, що сьогодні ці проблеми турбують більшість розсудливих людей у нашій країні.

З історії відомо, що в кризові епохи завжди виявляється втрата людьми етичної чутливості до розрізнення таких понять, як істина і хибність, краса і неподобство, добро і зло. І це тоді, коли украй необхідно, щоб мотиваційна сфера індивідуума була коректно визначеною, а емоційні критерії і потреби були чітко сформульовані, адже вони конче важливі у формуванні доброї волі і прояву соціальної активності в творенні гуманістичного суспільства.

Нині в суспільстві “царюють” духовна інертність, прояви жорстокості, грубості і навіть розлючена поведінка людей. Як їх утримати від примітивного духовного життя, від культу сили, жорстокості, всесильного ритму сучасної техніки? Адже така атмосфера продукує у людей холодний раціоналізм і корисно-вимірювальне ставлення до інших. Відносно ж природи ідеалом стає сповнена гордині мета – панування над її законами і багатствами. Позбавлена духовності, втративши віру і любов, культура трансформується в цивілізацію, демонструє оголену технічну майстерність, і, як наслідок, у людини замість серця – “полум’яний мотор”. Люди змушені шукати сенс життя і все частіше в цих пошуках приходять до слов’янської ідеї, яскраво вираженої Ф. Достоєвським, В. Соловйовим, І. Франком, Т. Шевченком, Л. Українкою та іншими. Ці пошуки приводять до розуміння особливої цінності духовного розвитку людства, до того, що душа в людині – найвище і найголовніше і що розквіт її можливий тільки на шляху розкриття її здібностей. Саме з цієї точки зору слов’янська культура і душа мають всесвітньо-історичне значення, бо “східнослов’янська культура, як ніяка інша, заснована на цінностях православ’я, зберегла душу, щиросердність, духовність і естетично витончений смак людини до життя” [1, с. 263].

У цьому контексті доречно з’ясувати сутність *духовності*, бо останнім часом у її простір потрапило майже все, що не пов’язане безпосередньо з виробничою сферою: наука, культура, мистецтво, філософія тощо. Тлумачать інколи духовність як мислення, але скажемо відверто: розум ніколи не буде *достовірно* вільним виявленням особистості, бо він є початок природний. А духовний розвиток приносить у природу щось таке,

чого в ній раніше не було, а саме людяність. Це – ніжне, уклінне ставлення до всього і насамперед це усвідомлена турбота про ближніх, незгасиме бажання творити для них добро і красу, тобто це дар своєї душі, який створює ставлення душевності. *Саме дар своєї душі справами своїми.* Ця самовіддана праця і безкорислива творчість особливо виявляються в діях вчителя, *що вкладає любов*, тепло душі у справи свої. При цьому важлива не фізична дія сама в собі, а людське джерельно-чисте ставлення до неї. Адже творіння повинна зробити саме душа людини. Іншими словами, це можливість дарувати свою безкорисливу любов і в цьому стверджувати родову сутність ЛЮДИНИ. Оскільки у такому випадку **Я** не просто сію, байдуже розкидаю зерна – **Я** творю себе через дар своєї душі іншій людині. Важко знайти в природі подібний за напругою емоційний стан, коли моє внутрішнє світло переливається в інших **Я**, утілюючись у плоті прекрасного, заради щастя і спокою іншої душі.

Саме в таких життєвих миттєвостях мистецтво може допомогти відчувати, а можливо і *продовжити, своє життя* через тисячі відчутих життів людей інших епох і через їх досвід збудувати свої відносини із самим собою і сучасним світом. Отже, особистість має навчитися творити себе за законами краси, тоді і ставлення до інших у неї шикуватимуться за імперативом прекрасного. Але мистецтво має бути джерельної чистоти, душевної вроди. В ньому мусить бути мета, що творить людину променистою. Такі творіння спроможні формувати морально-естетичних людей, заохочувати їх креативність. Через мистецтво формується відчуття краси у ставленні до всього: до людини, тварини, природи, а через цю причетність з'являється і відчуття духовності.

Звідси духовність є розкриття і розвиток душі з її здібностями любити творити добро. Тому достеменний шлях людства, на наше переконання, може бути пов'язаний тільки з духовністю. Якщо так, то лише духовність містить справжній сенс буття. Інші шляхи людства просто поглинають природу або поглинаються нею. Отже, високий рівень системності духовних відносин може стати початком доби відродження модернізму на новітній основі, епохи небувалого розквіту творчої особистості східнослов'янської культури.

Але для цього належить людям зробити дуже багато, щоб відносини набули системного, сталого у своєму розвитку характеру. Зокрема, ми повинні збагачувати один одного, навчати один одного саме своїми різноманітними за формою і унікальними за змістом творіннями. Адже кожна людина унікальна за своєю природою і такою мірою талановита, якщо талант розуміти як сукупність природних задатків і нахилів. Всі ми індивідуальні, і лише всі разом можемо створювати унікальне, духовно багате соціально-просторове середовище для повноцінного життя. Тому мистецтво слід високо поставити у вихованні естетичного ставлення людини до навколишнього середовища, до себе як *HOMO SAPIENS* і *HOMO PULCHER*.

Краса, яку ми спостерігаємо, має певні закономірності. До них потрібно додати лише свій внутрішній світ, свої відчуття, і з'явиться індивідуальність, життєвий твір, в який завжди хочеться вірити. Тому, якщо людина виходить на рівень творення прекрасного, вона зобов'язана бути духовно потужною і унікальною у своїх естетичних смаках. Тільки тоді її дух, який все більше розквітає на шляху творення, здатний максимально втілюватися в її творіння і благодійно, добродійно позначатися на долях багатьох людей.

Шкода, але сьогодні у свідомості більшості людей змішані всі критерії, цінності та історичні поняття. Настав час свідомої дегероїзації, що всесильно панує в сучасному мистецтві, особливо в літературі постмодерну. Тут нічого дивовижного немає, адже він є дзеркальним відображенням нашої дійсності, оскільки його головною рисою є відсутність літературного героя, який, власне, повинен допомогти суспільству і всім нам вижити у буремний час. Але якщо немає героя у творах, то швидко зникають герої і в ре-

альності. А у відсутності героя людина стає тотально самотньою. Отже, *герой майже зник з життя, мистецтва і літератури, як наслідок – повільно зникають одвічні ціннісні орієнтири суспільного життя і усвідомленого сенсу життя особистості. Виникла криза духовних орієнтирів у розвитку суспільства і його управлінні.*

У цій ситуації, не знайшовши героя сьогоденного, історики кинулися його шукати в минулому. Але це проблеми і завдання попередньої доби. Питання і відповіді на них такі, якими потребами вони збуджувалися і в яких умовах вирішувалися. Адже в історії головне – відчуття часу. Того, що було 200 років, рік тому, навіть день тому, цього вже немає. Час – це як вічність, як всевіт, це колосальна таємниця. Перш ніж увійти до цієї скарбниці, ми повинні перевтілитися самі згідно із життєвими принципами цієї таємниці. І тоді наша історична оповідь буде дійсно величною, виражено спокійною і толерантною у відносно минулих поколінь нашого народу.

Основою культури суспільства завжди було дослідження історії свого народу. У ключі цієї теми слід сказати декілька слів про те, що і чим сьогодні є наша історична наука і чого ми від неї чекаємо. Адже її, грішну, сьогодні проклинають усі – справа наліво і зліва направо. Одні – за консерватизм, інші за лібералізм і радикалізм тощо. Ми ж, прості смертні, маємо право чекати від істориків розповідей про події, а головне, ми очікуємо від них певного ставлення до цих подій, певної філософії історії. Ми глибоко переконані, що історія завжди має бути пронизана філософією у викладі подій. Тільки тоді стає великою історія, коли вона духовно, етично і естетично навчає повноцінному життю людину. У цьому її мета, адже яка нам різниця, що там сказав чи зробив Мазепа або Хмельницький. Але сенс вивчення історії саме в тому, щоб знайти щось для себе, що особисто мені допоможе жити в цій приголомшливій соціально-політичній ситуації.

У цьому сенсі герої минулих часів були героями своєї доби. Безумовно, вони були іншими, не схожими на нас. Час був інший. Так, Богдан Хмельницький був руйнівником, він ставив завдання реформувати певні цінності існуючого тоді порядку. І не нам, напевно, судити, наскільки він мав рацію у цьому руйнівному пориві. Адже будь-який рух складається з руйнування і творення. Це дві діалектично взаємодіючі сторони одного процесу – не зруйнувавши чогось, не створиш нового. Питання тільки в заходах, в пропорціях, що, скільки і як руйнувати. Зрозуміло, Богдан Хмельницький вважав, ймовірно, що він творить необхідну справу, руйнуючи певну систему цінностей.

Але зараз, вже з погляду нашого часу і запитів сучасності, ми дивимося на це інакше, тому що це, можливо, єдине наше багатство, яке залишилося і яке нам ніколи не зрадить. Ми повинні його плекати і зберігати: наших великих людей, їх подвиги і великі діяння. Тому слід саме зараз цю скарбницю зберігати й прагнути якомога більше розповідати про неї людям. У цьому сьогодні, як ніколи раніше, привілей і професійний обов'язок педагога.

Вимальовується ще один орієнтир у життєдіяльності особи в сучасних умовах, він стосується моральних цінностей. Мимоволі виникає питання – що освоює суспільна людина за допомогою моралі? Яким чином вона це робить? Для чого їй потрібний такий специфічний спосіб освоєння дійсності?

Мораль традиційно посідає особливе місце в суспільному розвитку, вирішує своєрідні завдання з опосередкованого управління соціальними процесами. Моральна свідомість – надбання кожного і використовується у всіх аспектах життєдіяльності. У будь-якому вчинку присутній моральний мотиватор. Це наводить на думку, що мораль причетна до глибинних механізмів суспільного розвитку, які виявляють себе в конкретному просторі-часі. Суперечності, що викликають до життя мораль, зумовлені, перш за все, загальними характеристиками діяльності людини, які пов'язані з історичною творчістю, місцем і значенням людини в соціальній дійсності.

Будь-яка теорія суспільства не може ігнорувати очевидний факт, що люди ціле-

спрямовано і активно діють. Проте його визнання недостатньо, щоб вважати людину суб'єктом суспільного процесу: в її діяльності є моменти адаптації до існуючих умов і моменти будівничі, що перетворюють наявну дійсність. Якщо особистість цілком визначена соціальною дійсністю і залишається в існуючих межах, вона не спроможна творити нове. Якщо так, то справжня “суб'єктивність” особи пов'язана зі здатністю підноситися над пануючими аспектами життєдіяльності суспільства.

Здатність особи піднятися над наявним соціальним простором реалізується в умовах, коли вона сама по собі є об'єктом, що побутує на тлі її ж строгої заданості, визначеності цими обставинами. Очевидно, що суперечність між об'єктивними обставинами і суб'єктивним чинником припускає існування специфічних соціальних механізмів, які спроможні вирішити нагальні проблеми. Одним з них можна вважати свідомість. Будучи сама продуктом даних обставин, вона “виводить” особу з-під впливу безпосередньої даності, висуваючи перед нею ідеальні орієнтири для педагогів. У таких ситуаціях мораль має свій особливий “вимір” суперечностей суб'єктивності особи, свої способи їх зняття і навіть надання своєрідної допомоги суспільній людині в її діяльності. Скрупульозний аналіз особливостей моралі не входить в наше завдання, тому вкажемо на деякі її особливості, що роблять її способом подолання соціальних суперечностей.

По-перше, мораль “працює” над тим, що можна назвати життєвою позицією особистості. Вона забезпечує особливу детермінацію, психологічно орієнтує людину на щось інше, ніж відтворення існуючого. Іншими словами, вона стимулює активність, не нав'язану тиском безпосередньої ситуації.

По-друге, моральна свідомість “виводить” помисли людини за рамки життєвих міркувань, які викликаються безпосередніми умовами і вузько особистісними прагматичними, меркантильними інтересами.

По-третє, моральний спосіб освоєння дійсності відрізняється від інших модусів суспільної свідомості тим, що він явно “відлучає” людину від наявного, орієнтуючи її на “належне”, на майбутнє. Отже, мораль “виводить” людину з-під впливу тривіальної життєвої “необхідності”, примушуючи прислухатися до голосу іншої необхідності – необхідності постійної перебудови життя у плоті прекрасного.

По-четверте, в моралі відбувається осмислення дійсності в категоріях “добра” і “зла” і у такий спосіб виявляється ще одне “вимірювання” світу, важливе для життєдіяльності особи в умовах глобалізації.

Отже, наша будь-яка дія зумовлена ставленням до того, що існує, обґрунтовується його оцінкою. Самі ж обставини, інтерпретовані в моральному ключі, спонукають особу до їх подолання, і людина, як продукт обставин, за допомогою моралі стає вищою за них. Отже, моральна свідомість спонукає людину до напруження сил в ім'я піднесення помислів і справ. Вона є інструментом вдосконалення не тільки дійсності, але і самої людини, і неодмінно згідно із законами прекрасного.

Таким чином, мораль завжди спрямована на подолання чогось стійкого, що суперечить динамічній дійсності: усунення негативних обставин і народження в цьому дійстві “життєвих” міркувань, подолання власної обмеженості і відсталості, вузькості своїх інтересів і прагнень. Тому моральність є духовною опорою особистості, ідеальним орієнтиром, який забезпечує підйом відчуттів, концентрацію душевної енергії, без чого неможлива її справжня суб'єктивність. Іншими словами, мораль не тільки “працює” над забезпеченням вільної діяльності, вона одночасно виступає способом духовного існування людини як суб'єкта свободи.

У контексті заявленої теми варто звернути увагу на те, що останнім часом людські цінності виявилися несподівано підпорядкованими цінностям так званих точних наук. Але чи можуть “точні” науки відповісти людині на головні і животрепетні питання: хто вона, навіщо вона і в якому напрямку вона йде? Адже саме відповіді на ці пи-

тання і визначають кардинально всі наші життєві задуми, повсякденні дії й орієнтованість у майбутнє.

Особливістю ж наукового пізнання є те, що математичні, технічні, природничі дисципліни, пізнаючи світ, його розчленовують. Цілісний образ світу створюють лише філософські науки. Але їх знання по-справжньому зрозуміле тільки людям, що глибоко вивчають ці науки, тобто професіоналам. Проте є вид людської діяльності, який також створює цілісну картину світу в системі емоційних образів, а не природничих законів. Саме цим і займається *мистецтво*. Такий шлях цілісного усвідомлення життя загальнодоступний кожній людині, він здатний ушляхетнити її цілі і вчинки. Якщо так, то слід усвідомити, що кваліфікаційна науково-технічна підготовка без відповідного морально-естетичного розвитку людини призводить її до професійної вузькості, прагматизму, до етичного цинізму і навіть до "*професіонального кретинізму*" (М. Амосов). Оскільки будь-яке суспільство розвивається на основі творчого потенціалу окремих людей, основним важелем творчості яких є розвинена уява, то вищою формою відображення дійсності, безумовно, є образне мислення. Абсолютизація логіко-математичного мислення за рахунок емоційно естетичного сприйняття дійсності позначається негативно на світоглядному, духовному і навіть на професійному розвитку особи.

Раніше, за радянських часів, школа, вищі навчальні заклади, ЗМІ і література, всі разом займалися формуванням радянської людини. А що маємо сьогодні? У школі вчителі намагаються говорити одне, включивши телевізор, дитина бачить інше, виходить на вулицю – бачить третє тощо. Складається враження, що наша юнь виховується в атмосфері якоїсь духовної та етичної шизофренії. Сьогодні масова культура кидає виклик саме ідеалу, який є підвалиною нашого позитивного героя. Цей герой чомусь катастрофічно зникає з екранів кінотеатрів і TV, а також із літературних творів.

Нині ми чуємо і бачимо, який величезний вплив телебачення й інші засоби масової інформації мають на масову свідомість людей, на їх мораль. Впевнено можна констатувати, що сьогодні відбувається цілеспрямована нахабна і цинічна руйнація зібраного впродовж багатьох століть гуманістичного, світського, православного й етичного *ідеалу героя*.

Створюється враження, що все суспільство немовби працює на знищення цього ідеалу. Нам пропонується рецепт найбільш радикального вирішення нагальних соціальних проблем через застосування насильства. І все це від каналу до каналу, від години до години безцеремонно проштовхується у свідомість людей. То навіщо, в такому випадку, молодій людині напружувати моральні сили у вирішенні будь-яких повсякденних проблем?

Останнім часом церква намагається робити те, що вона завжди робила – проповідувати. Але не кожна проповідь переконлива з багатьох причин. По-перше, була зруйнована традиція богословської освіти. По-друге, в церкву прийшло дуже багато вчорашніх неофітів, які нашвидку чомусь навчилися і відразу стали святіші за всіх святих. І це не дивно, оскільки такі крайнощі завжди притаманні початку будь-якого нового шляху, чи то в науці, чи в соціальних трансформаціях.

Є і інші спокуси на кшталт повторення культурних і богословських ідей та штампів минулих століть, таке собі фольклорне відтворення Православ'я, яке розвиває у людини сусальне ставлення до цього образу, як до якогось музейного експоната. Але музей – це не життя. Безумовно, такий підхід у XXI столітті не здатний допомогти нашому народу зрозуміти життєвість, актуальність, важливість того духовного ідеалу, який покликана проповідувати Церква. Це зовсім не означає, що потрібно йти шляхом суєтного і мирського оновлення якихось зовнішніх форм. Сутність в іншому, а саме: постійно звертатися до Православ'я, духовно оновлювати свою свідомість, совість і своє серце. Сьогодні Церква, на наше глибоке переконання, дуже потребує зображення

позитивного героя, нашого сучасника, що живе православною вірою, відповідає на виклики сучасності, виходячи зі своїх православних моральних переконань [2].

У нинішньому буянні технологічної цивілізації педагог і священник (недаремно вони стоять в одному ряду) можуть і повинні нести слово правди і жити згідно із душевною правотою. Жити так, щоб це привертало увагу інших людей, так, щоб це дійсно було привабливо і допомагало б зрозуміти нашим сучасникам, що морально-естетичний ідеал – це не ідеал далекого минулого, а вічно живий ідеал, особливо для нашого народу.

Треба сказати, що естетична компонента для православної людини дуже важлива і навіть сутнісна для передавання істини, оскільки божественна істина не може приймати потворні форми. “Краса – переконлива сила істини” [3, с. 126], тому велич православного богослужіння не є інсценуванням, це вираз народного духу. Моральна обумовленість краси, співвідношення етичного й естетичного стали для православної людини проблемами філософськими. Вустами свого героя в романі “Біси” Ф.М. Достоевський стверджує, що “без однієї тільки краси прожити людині неможливо”. Він вважає, що втілення ідеалу, можливість його здійснення в історичній реальності гарантується наявністю у світі краси. Для письменника, філософа також очевидна етична двозначність краси: “Тут диявол з Богом бореться, а поле битви - серце людини” [4, с. 163]. Але це не означає дискредитації самого естетизма, оскільки зло красою прикривається, а добру краса атрибутивно притаманна. Більшості ж віруючим істина православна передавалася через зовнішні знаки, символи (архітектура, іконопис, фреска тощо), а також через красу божественної літургії. Проте церкву не можна сприймати як фольклорно-національний заповідник, як придатак до системи виховання цнотливості. Якщо для іудея релігія – спосіб життя, для західного європейця – привід для дії, то для східнослов'янської людини – це перш за все образ мислення.

Саме в такому контексті буде доречним звернути увагу на особливе місце і роль в ієрархії орієнтирів сучасного суспільства на такі цінності, як свобода і справедливість. Чи знаходяться свобода і справедливість у необхідній суперечності одна до одної, чи не протистоять вони в контрарності одна відносно іншої? Отже, “Свобода або справедливість”, чи “свобода і справедливість”?

Традиційно термін “свобода” вживається в двох основних значеннях: незалежність, відсутність обмежень (“свобода від”); можливість людини діяти відповідно до своїх цілей (“свобода для”). “Свобода від” при цьому розглядається як умова “свободи для”. В історії філософії збереглися дві традиції в трактуванні свободи: раціоналістична, тобто свобода як пізнана необхідність, і гуманістично-натуралістична, тобто свобода як можливість самореалізації суб'єкта, як інструмент і умова розкриття природних нахилів людини. У першому випадку свобода найчастіше набуває фаталістичного характеру. Для другої традиції суб'єктом свободи є особа. А оскільки способом самореалізації особи є творчість, то свободу можна стисло визначити як наявність розуму для творчості або, як мінімум, відсутність обставин, що перешкоджають йому реалізувати себе. В такому випадку свобода – це здібність людини до цілепокладання, здібність до творчості, прагнення здійснити свій вибір і втілити його в життя. Таким чином, світ творчості є найголовнішим чинником у житті людини, оскільки вона формується і розвивається у творчості. До цього прагне кожна психосоматична здорова людина, а не тільки професійний художник і науковець. Творити – означає створювати найкращі дії, які дозволяють благотворно формуватись і постійно розвиватись особистості.

У цьому контексті варто розглянути питання справедливості, до якої протягом віків прагнули люди, але кожна особа розуміла її по-різному. Розбіжність у розумінні поняття “справедливість” можна пояснити перш за все тим, що вона має два основні значення: по-перше, підпорядкування закону, звичаю, сталому загальноприйнятому по-

рядку; по-друге, соціальну рівність. Проте слід урахувати, що існують і два типи порядку, які розрізняються за рівнем організованості – “порядок клітин” і “порядок кристала” [5, с. 274]. Порядок як “складність” (високоорганізований) і порядок як “простота” (низькоорганізований). Нагадаємо, що є і два види рівності – рівність як уніфікація і рівність прав і можливостей.

Принцип рівності органічно пов'язаний з принципом колективізму, але колективізм теж буває різний: гіпертрофований, такий, що пригнічує особисту ініціативу в людині, і братерство як дійсний колективізм. Останній, неможливий без піднесеного, тобто того, що максимально розкриває творчу душу дійсного, істинного індивідуалізму, будується на принципах паритетних відносин. У зв'язку з цим особливий інтерес становить аналіз соціально-історичної динаміки співвідношення свободи і справедливості у людській історії двох протилежних тенденцій (динамічної і статичної) і двох співіснуючих типів соціуму, що змагаються один з одним (динамічної техногенної цивілізації і статичного традиційного суспільства). Як же складається співвідношення свободи і справедливості в цих типах соціуму?

Справедливість, як ціннісна орієнтація людини в традиційному суспільстві, трактується як підкорення встановленому порядку: “Будь як усі, і всім буде добре”. Це простий, низькоорганізований, але ефективний у забезпеченні самовлади соціуму порядок. “Рабські ланцюги традиційних правил максимально обмежують свободу як можливість реалізації творчого потенціалу особи” [6, с. 168], забезпечуючи тим самим стабільність соціуму. Стабільність як спокійний соціальний стан (разом з рівністю) є базисною орієнтацією традиційного суспільства.

Сучасна техногенна цивілізація є локальним підвищенням рівня соціальної організації людей при мінімальному обмеженні рівня їх свободи. Тут стверджується новий, високоорганізований порядок, підкорення якому сприймається як справедливість. Це існуюча справедливість як дійсність свободи, оскільки цей порядок протистоїть традиційним правилам, як таким, що сковує свободу особи, забезпечуючи тим самим можливість самореалізації особи. Рівність тут не протистоїть свободі. Як своєрідний рубікон свободи кожної людини розглядається свобода іншої людини. Визнання прав і свобод людини сприяє якнайповнішому розкриттю унікального, творчого потенціалу в кожній людині, що стимулює розвиток техногенної цивілізації, оскільки темпи суспільного розвитку безпосередньо залежать від рівня свободи. А як же колективізм? Він формується як добровільне об'єднання вільних особистостей на базі рівності прав і різноманітних можливостей.

Таким чином, в одному типі соціуму свобода протистоїть справедливості, в іншому – свобода і справедливість діалектично поєднані між собою: справедливість неможлива без свободи, а свобода і є справедливістю. Отже, в будь-якому реальному суспільстві є елементи як традиційного, так і нового порядку, а якщо так, то мають місце обидва типи відношення між свободою і справедливістю: “свобода або справедливість”, і “свобода і справедливість”. Адже свобода особи обмежена в будь-якому суспільстві, оскільки існування суспільства реалізується тільки ціною більшого або меншого обмеження свободи індивідів, але масштабність і рівень цього обмеження бувають різними. Всі народи прагнуть жити “по правді” (тобто відповідно до порядку, заснованому на справедливості), тільки у кожного народу своя правда, своє розуміння справедливості. А відповідно і своя міра свободи, і свій рівень життя. Кожному своє? А як у цьому питанні бути з цивілізацією?

Таким чином, виконане дослідження дає вагомі підстави дійти таких **висновків**: *по-перше*, без глибокої філософської рефлексії тем, пов'язаних з духовно-естетичними і моральними проблемами, неможливо: визначити нові стратегічні цілі, сформувані новітню парадигму управління та методологію управлінської діяльності; *по-друге*, від фі-

лософського розуміння досліджуваної проблеми та включення духовно-моральних чинників у систему соціально орієнтованого управління буде залежати сталий розвиток нашого суспільства, а якщо за великим рахунком – то цивілізації в цілому.

Список літератури: 1. *Шестун Е.* Православная педагогика. – М., 2001. – 368 с. 2. *Пазиніч С.М.* Самопізнання й самосвідомість в системі сучасного і перспективного національного буття // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. Зб.наук. праць. – Вип. 15-16. - Харків, НТУ “ХПІ”, 2007.- С. 33-42. 3. *Платон.* Критон. Соч. в 3-х томах. – Том 1. – М.: Мысль, 1968. 4. *Достоевский Ф.М.* Бесы. Собр. Соч. в 12-ти томах. – Т. 8. – М., 1982. 5. *Тейяр де Шарден П.* Феномен человека. – М.: АЙРИС ПРЕС, 2008. – 348 с. 6. *Маркс К.* Капітал. – Т. 4. – К., Твори / К. Маркс, Ф.Енгельс. – Т. 26. – Ч.2.

С.Н. Пазынич

**ФИЛОСОФИЯ ДУХОВНО-ЦЕННОСТНОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ
РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ – ОСНОВА СОЦИАЛЬНО
ОРИЕНТИРОВАННОГО УПРАВЛЕНИЯ**

Анализируется философская проблема формирования новой управленческой парадигмы с учетом включения духовно-нравственного аспекта в систему социально ориентированного управления. Рассмотрены основные проблемы, с которыми встречается сегодня социальное познание и философия управления.

S. Pazynich

**PHILOSOPHY SPIRITUALLY TO THE VALUED ORIENTATION
OF DEVELOPMENT PERSONALITY IS SOCIALLY
ORIENTED GOVERNMENT BASE**

Analysed philosophical problem of forming of new administrative paradigm taking into account plugging of духовнонравственного aspect in the system of the socially-oriented management. Osnovne problems are considered, with which meets today social познание and management philosophy.

Стаття надійшла до редакції 7.05.2009